

JANA VIGNATIOVÁ

K SOCIÁLNÍ CHARAKTERISTICE JIŽNÍHO PŘEDHRADÍ POHANSKA

Rozsáhlý výzkum sídlištních celků situovaných jižně od centrálního hradiska na Pohansku u Břeclavi poskytl nejen řadu nových poznatků, ale položil rovněž otázky, které je třeba prozatím alespoň formulovat, není-li možno — za dosavadního stavu výzkumů — na ně uspokojivě odpovědět.

Skutečnost, že v bezprostřední blízkosti hradiska s velmožským dvorcem na Pohansku žila současně početná sídlištní aglomerace (rozsah nejméně 9 ha, téměř 100 obytných a 334 sídlištních objektů), jejíž charakter nebyl a nemohl být zemědělský, neboť v tomto přírodním prostředí, v inundačním terénu řeky Dyje, nebyly vyhovující zemědělské podmínky, naznačuje, že toto sídliště nevzniklo jako ekonomické zázemí hradiska, ale mělo jiný, specializovanější charakter. Vzhledem k tomu, že v nálezových celcích tvoří nejvýraznější složku předměty z okruhu výzbroje a jezdecké výstroje velkomoravských bojovníků (Vignatiová 1980, 161—198) je možno — v rámci pracovní hypotézy — uvažovat o osadách tohoto sídliště jako o místě umístění členů vojenské družiny velkomoravského panovníka.

Vojsko Velké Moravy se podle běžně tradovaných názorů skládalo v zásadě ze dvou složek, z družiny a vojenské hotovosti z vrstev svobodného obyvatelstva (Ruttkay 1980, 132). Tuto druhou kategorii můžeme z našich úvah předeem vyloučit. Obyvatelé osad na jižním předhradí nebyli pravděpodobně nedokonale vyzbrojenými, v zásadě pěšími a spíše příležitostnými bojovníky, jejichž výlučným zaměstnáním bylo zemědělství; užívanými proto téměř výhradně jen pro obranu vlastního území a jen vyjimečně v útočných akcích (Ruttkay 1975, 119—216, 1976, 245—395, 1980, 132, Choc 1967, 50 a n.). Musíme proto uvažovat o družině.

Tento pojem je však v literatuře užíván pro velmi širokou vrstvu společnosti, v podstatě totožnou s vládnoucí třídou. Jsou sem zahrnováni jak velmoži a dvorská aristokracie, tak vlastní družiníci, profesionální bojovníci vyzbrojovaní a živení knížetem a pocházející většinou z prostších vrstev svobodného obyvatelstva, kteří tvořili vlastní údernou sílu vojska (Ruttkay 1975, 1976, 1980, Havlík 1978, 78—82). Srovnávací studium skladby vojsk raných slovanských států však ukazuje, že jejich struktura byla podstatně složitější (Łowmiański 1970, 164—192). Především je třeba přesněji vymezit pojem družiny.

Podle klasického pojetí (Łowmiański 1970, 165—167), zastávaného rovněž B. Engelsem (Engels 1950, 307) byla původní, předstátní raněštedovská družina stálým vojenským oddílem v trvalé pohotovosti, soustředěným okolo jednoho pána, kterému byla zavázána zvláště zdůrazněnou věrností a byla s ním tedy v přímém a bezprostředním vztahu. Tento vztah byl ovšem dvoustranný, pán byl zavázán starat se o své družiníky a chránit je. Živil je, šatil, vyzbrojoval, dával jim koně a zajišťoval jim obydlí. Proto se také takováto družina skládala z největší části z mladých neženatých mužů a především byla relativně malá. Tvořilo ji několik desítek, vyjimečně stovek lidí. Meze jejího rozšíření byly pochopitelně dány především ekonomickými možnostmi pána družiny, které byly před vznikem státu velmi omezené. Takovéto malé družiny líčí ku příkladu na počátku 10. stol. v Čechách václavské a ludmílské legendy (Vaněček 1949, 427—447, 1949, 36 a. n.).

Situace družin se však podstatně změnila po vzniku státu. Daně, dávky, zisky z obchodu a kořist z výbojných válek dávaly raněfeudálnímu panovníkovi možnost družinu neustále rozšiřovat. Vznikaly tak velké několikatisícové „státní“ družiny (Graus 1965, 4—5 a. n.). U nich musel pochopitelně už zaniknout bezprostřední osobní vztah mezi každým jednotlivým družiníkem a knížetem a nebylo již také možno celou tuto velkou družinu držet soustředěnou na jednom místě. Bylo nutno ji dislokovat, rozmístit menší oddíly poblíž zdrojů obživy „na krmení“ (kormleníje na Rusi) (Wasilewski 1958, 335), to jest většinou na hradech nebo na jiných místech na nichž se shromažďovaly dávky. Družina se tak stala usedlou a zakládala si své domácnosti. Všechny ostatní rysy původní malé družiny však zůstaly zachovány, především její vysoká vojenská kvalita a rychlá a snadná mobilizovatelnost, jakož i vysoká kvalita její výzbroje, zajišťovaná stále ještě přímo knížetem. Založení rodin jistě znamenalo určité uvolnění nutnosti přímo živit a šatit, přesto se však kníže této povinnosti nezbavil. Družina stále zůstávala velkým, elitním, dokonale vyzbrojeným vojenským oddílem (i když jistě organizačně členěným) v přímé dispozici knížete, vojskem ve stále pohotovosti a hlavní údernou silou jeho armády. Zahrnovat do ní i velmožskou aristokracii je proto sotva oprávněné a uvidíme ještě dále, že vedle ní existovala i mnohem početnější skupina poloprofesionálních bojovníků také zavázaných k vojenské službě, nepatřících však ani mezi družinu, ani mezi hotovost.

Takovou velkou státní družinu Měška I. popsal například okolo r. 965 Ibrahim Ibn Jakub (Magnaes Moravie Fontes Historici 1969, 415). Podle něho dával Měšek své družině měsíčně zold v penězích (Kiersznowsky 1960, 393 a. n.) a kromě toho koně, zbroj, oděv „a vše co potřebují“. Jeho družiníci byli ženatí, Měšek platil jejich dětem zold od chvíle narození a když dospěli, platil za ně i svatební dary. Měl prý takových bojovníků 3.000, rozdělených na oddíly. Jejich stovka prý vydala za tisíc jiných. Šlo tedy o elitní jízdu a to jízdu těžkou, protože Ibrahim zvláště zdůrazňuje, že Měškovi družiníci měli pancíře, dodané jim samozřejmě knížetem.

Téměř všechny tyto podstatné rysy státní družiny zachycuje také popis Svatoplukovy Velké Moravy zachovaný v tzv. Anonymní relaci, arabském spisu z konce 9. století (Třeštík 1973, 876). Podle ní neměli prý Svatoplukovi Slované žádné jízdní koně, ty měl pouze panovník. Pouze Svatopluk měl také „znamenitá, pevná a drahocenná brnění“, ostatní obyvatelé jeho země měli pouze „krátké oštěpy, štíty a kopí“ (Magnaes Moravie Fontes Historici 1969,

346—347, 422, 428, 433). Posledně jmenované zbraně jsou typickými zbraněmi pěchoty, pravidelně nalézány v nejezdeckých velkomoravských hrobech (Ruttkay 1980, 137—138) (kromě štítů ovšem), autor anonymní relace tedy vlastně mluvil jednak o pěchotě a jednak o jízdě, která je podle jeho názoru plně majetkem Svatoplukovým, alespoň pokud jde o koně a zbroj. Pěchota je zřejmě prostý lid, vojenská hotovost, kdežto jízda je v jeho chápání evidentně družinou, protože její koně a zbroj patří panovníkovi. Také neobvyklá daň vybíraná v oděvech, o níž se Anonymní relace zmiňuje (Magnae Moraviae Fontes Historici 1969, 348), byla zřejmě určena k ošacení této družiny. Svatopluk by jinak měl pro takové množství oděvů, získané daní, sotva nějaké jiné upotřebení. Ve skutečnosti ovšem měli koně i ostatní Moravané, nejenom Svatoplukovi družiníci, družina však byla natolik významnou složkou Svatoplukova vojska, že v očích cizinců zastíňovala všechny složky ostatní. Jestliže Svatopluk propůjčoval svým družiníkům koně a tak vzácnou zbroj, jako byly drátěné košile a jestliže je šatil, staral se jistě i o celou další jejich obživu. Jistě se zde nemluví jen o nějakém malém pobočném oddílu panovníka, ale o veliké státní družině. Jinak by totiž nemohli cizí kupci nabyt nepřesného dojmu, že všechna zbroj a všechny bojové koně, na Moravě patří Svatoplukovi. Tato družina musela být natolik početná, že určovala ráz celého velkomoravského vojska. Taková velká družina ovšem musela nutně být dislokována a nutně také musela mít vlastní rodiny a domácnosti.

Můžeme tedy na Velké Moravě počítat s existencí velké státní družiny, tak jak jsme ji výše na základě novější literatury charakterizovali a můžeme s ní také počítat pro společenskou interpretaci našeho sídlištního celku. V novější literatuře se však poukazuje i na další „poloprofesionální“ skupinu bojovníků, která měla významný podíl na skladbě vojsk raných slovanských států (Łowmiański 1967, 430—464), musíme ji proto také vzít v úvahu.

Pokud bychom považovali družinu za plně profesionální vojsko a hotovost za pouhé pomocné nebo příležitostné vojsko, museli bychom o této skupině hovořit opravdu jako o vojsku poloprofesionálním. Jeho typickými představiteli byli „bojovníci druhého řádu“, kteří tvořili základ vojska českého přemyslovského státu (Třeštík 1971, 558) nebo „bojovníci“ či „vladykové“ ve vojsku piastovského státu (Łowmiański 1967, 431 a n.), náleželi sem však i bojovníci na slovanských územích, jejichž vývoj ke státu byl násilně přerušen — jako mišenští „větníci“, srbští „vitězi“ (Štrzelczyk 1977, 503—504) a korutanští „kozezi“ (Gratenaer 1952, 29 a n., Mal 1963, 1 a n.). Pro všechny bylo charakteristické to, že byli hůře vyzbrojeni, téměř pravidelně se o nich mluví jako o „clipeati“ (štítonoši) a jsou stavěni do protikladu k „loricati“ (odění pancířem), tj. k družiníkům a velmožům (Łowmiański 1967, 448, 457). Byli tedy spíše pěchotou než jízdou. Především je však charakterizuje to, že na rozdíl od družiny se živí sami na půdě, že mají svá vlastní hospodářství na nichž pracují, jsou však zavázáni k vojenské službě. Ve většině států proto také tvořili základ, z něhož vznikla ve vrcholném středověku drobná venkovská šlechta (Třeštík 1971, 558). Na Velké Moravě je nemáme přímo doloženy, není však bez významu, že maďarština přijala ze slovenštiny termín „vitěz“ sotva odjinud než z Velké Moravy (Havlík 1978, 81). Vzhledem k srbské analogii a praslovanskému původu tohoto termínu (Urbanczyk 1977, 502—503) lze předpokládat, že na Velké Moravě se tyto bojovníci nazývali „vitězi“.

Tito „bojovníci druhého řádu“ či „vitězi“ byli napůl zemědělci, napůl bo-

jovníci. Tato charakteristika by zdánlivě plně odpovídala charakteristice našeho sídliště tak jak se jeví v pramenech. Nemuselo by ani vadit to, že tu šlo spíše o pýchotu než o jízdu, zatímco na jižním předhradí máme poměrně výrazné doklady o jždě. Hranice mezi pýchotou a jždou nebyly v raném středověku nijak výrazné, i pýchota užívala koní při přesunech a naopak jízda často bojovala pěšky (Łowmiański 1967, 448). Vadí však, že svrchu podaná charakteristika není úplně přesná. Bojovníci „druhého řádu“ byli plně a nejenom napůl odkázáni na obživu z vlastního hospodářství i když mohli dostávat podíly na kořisti či jiné odměny (žold). Mohli také mít vlastní nevolníky (i když to doloženo nemáme), přesto však stále zůstávala nutnost získávat prostředky k životu především z vlastního hospodářství. Při velikosti našeho sídliště by to znamenalo značné rozlohy zemědělsky obdělávané půdy, ty však v jeho okolí nebyly k dispozici. Kromě toho víme, že tito bojovníci seděli na vsích, rozptálení a ne koncentrováni na zvláštních sídlištích městského rázu. H. Łowmiański se sice pokoušel dokazovat, že žili také, nebo dokonce především ve „městech“ a živili se zde řemeslem a obchodem (Łowmiański 1953, 209—216), zřejmě ale neprávem. V Čechách i v Polsku se tito bojovníci vyskytují výhradně na venkově, často ovšem soustředěni v jedné krajině (Třeštík 1971, 55 a n.). Jižní předhradí ale jistě není typickým venkovským sídlištěm, musíme proto možnost této sociální interpretace odmítnout.

Zbývá nám tak jen první výše naznačená možnost: obyvatelé našeho sídliště byli družiníky velké státní družiny usazenými zde společně ve zvláštním sídlišti se svými rodinami a možná i s rodinami těch, kteří se starali o jejich obsluhu (např. řemeslníky, pasáky koní a dobytka a pod.). Nešlo o mladé svobodné družiníky (na Rusi: děti, otroci), proto se také sídliště nepodobá ani ruské gridnici či dětinci, s nímž J. Poulik právem srovnává pravidelně uspořádané předvelkomoravské sídliště „na Štěpnici“ v Mikulčicích (Poulik 1975). Nešlo o „kasárna“, ale o osady, které měly zajišťovat normální život družiníků, proto také pro ně byla zvolena normální a běžná forma vesnického sídliště i s jeho typickými příbytky. Nálezy zemědělského nářadí (hlavně ořebního) ukazují, že obyvatelé sídliště se zčásti živilí zemědělstvím, ovšem opravdu jen zčásti. Tak velké sídliště by se nemohlo uživit ani na normálním katastru běžné venkovské osady, natož ve stísněném prostoru mezi rameny Dyje. Hlavní část potravin jim musela být dodávána, ať již šlo o obilí či o maso. Zpracování už bylo věcí rodin družiníků, jak ukazují například časté nálezy rotačních mlýnů. Nápadný nedostatek obilních jam na sídlišti, které bychom na vsi právem čekali, nemusí být způsoben jen terénními podmínkami, ale může právě souviset se způsobem zásobování sídliště. V obilních jamách bylo uchováváno především osivo (Kudrnáč 1970, 167) a to by pro nezemědělské nebo jen částečně zemědělské sídliště nebylo potřebné. Větší zásoby pro konzumaci nemusely na sídlišti družiny vůbec vznikat, obilí mohlo být dodáváno z knížecích sýpek po celý rok v pravidelných kratších intervalech. Naše sídliště tedy bylo „normálním“ venkovským sídlištěm opravdu jen vnějškově a formálně, v žádném případě funkčně. Jako normální ves fungovat prostě nemohlo, nemohlo by svým obyvatelům zajistit obživu.

Pro tuto „družinickou“ interpretaci by také mohl svědčit zánik sídliště, který lze sotva vyložit jinak než jako sice velmi rychlé, avšak spořádané a organizované opuštění místa, při kterém se počítalo s brzkým návratem, k němuž však z nějakých příčin nedošlo. Mohlo jít o útěk před hrozcím nebezpečím od

nepřítele nebo i před epidemií, v takovém případě by však objekty byly nejspíše vyklizeny, protože s brzkým návratem by se nepočítalo; spíše tedy šlo o „odvelení vojska“, s nímž odešly i rodiny (na Rusi následovaly rodiny družiníků i s dětmi své otce na výpravách) (Wasilewski 1958, 317). Jestliže k tomu došlo za války je pochopitelné, že takový dočasný odchod se mohl stát konečným. Neudržované chaty zanikly a byly zaneseny; jistě ne v krátkém čase.

Pro „družinickou“ interpretaci by také mohl svědčit zvláštní ráz pohřebišť a hrobů náležejících k osadám sídliště. Jejich rozsah a počet pohřbů totiž naprosto neodpovídá předpokládané délce trvání sídliště a jeho velikosti, je mnohem menší. Je samozřejmě možné, že obyvatelé osad pohřbívali své mrtvé i na jiných místech, je však také možné, že obyvatelstvo sídliště, složené z družiníků, kterými panovník volně disponoval, se častěji měnilo a že právě tato skutečnost způsobuje onen rozdíl oproti „organicky“ narůstajícím pohřebišťům normálních venkovských osad. Oprávněnost této doměnky ovšem ukáže až podrobný paleodemografický rozbor.

Z úvah o sociální interpretaci jižního předhradí ovšem nemůžeme vypustit i jeho širší okolí, zejména vztah k velmožskému dvorci. Pokud bychom přijali družinickou interpretaci sídlištní aglomerace na jižním předhradí, bylo by třeba i na funkci dvorce pohlížet poněkud jinak. Je totiž sotva možné, že by pán dvorce neměl žádný vztah k družiníkům na sousedním sídlišti. Jeho postavení, zdůrazněné impozantním dvorcem, ho jistě těmto družiníkům nadřazovalo, přitom však nemohl jít o jeho vlastní družinu. Ta jistě sídlila na samotném dvorci a byla to typická malá družina složená z neženatých bojovníků. Svědčí proto jak některé stavby na dvorci — cizího, franského typu — tak paleodemografický rozbor pohřebiště při kostele na dvorci (Dostál 1975). Družiníci na jižním předhradí podléhali nejspíše pánu dvorce jako svému veliteli, byli však součástí družiny panovníkovy a pán dvorce mohl tedy být nejvýše „úředníkem“ panovníka, jeho županem, jak jsou tito úředníci nazýváni v prameňech (Havlík 1978, 68 a n.). Mohl být pouze pověřen velitelskou funkcí (samozřejmě i funkcemi dalšími, správními — jako například vybíráním daní, celních dávek a pod.). Funkce dvorce by v takovém případě byla především státně-správní a teprve ve druhé řadě hospodářská. Pán dvorce by nebyl samostatným velmožem na svém majetku, ale závislým úředníkem panovníka. Pokud soubor reprezentačních staveb na dvorci interpretujeme jako jednu velkou palácovou stavbu (Dostál 1975, 258), bylo by možno prisoudit pánovi dvorce ještě vyšší postavení, snad člena mojmírovské dynastie. Vykonal by tu vládu podobnou té, kterou měl před rokem 869—870 Svatopluk nad částí moravského státu (Nitranskem). V každém případě by však interpretace jižního předhradí Pohanska jako sídla státní družiny vylučovala představu o dvorci jako o sídle více či méně nezávislého velmože a o sídlišti, které mělo po celou dobu své existence především hospodářskou funkci.

Při výkladu charakteru sídliště na jižním předhradí Pohanska je třeba brát v úvahu nejenom souvislosti s dvorcem, ale i celý další sídlištní komplex Pohanska. V této souvislosti si zaslouží pozornost skupina objektů na sídlišti v „lesní školce“, které je možno nejspíše vykládat jako dílnu na výrobu kroužkových brnění (Vignatiová 1985). Jsou situovány poblíž dvorce a jistě k němu mají úzký vztah, souvisejí však také se sídlištěm na jižním předhradí, protože zde se také objevily (i když méně početné) nálezy železných kroužků, tvořících součást brnění.

V letech 1981—82 bylo díky pečlivému proplachování výplně sídlištních objektů tvořících skupinu v prostoru „lesní školky“ (obj. č. 103, 107—115, 119) získáno z jejich spodních vrstev více než sto drobných železných kroužků (jen ojediněle byly 2 až 3 kroužky vzájemně propojeny). Kroužky byly vyrobeny ze železného, v některých případech mírně zploštělého drátu, jejich průměr se pohyboval od 7 do 12 mm, síla drátu od 1,5 do 2 mm. Na některých kroužcích bylo patrné spojení nýtováním, u jiných bez podrobnějšího prošetření není prozatím možno způsob výroby určit. Tyto kroužky se materiálem, velikostí i dosud zjištěnou technologií zcela podobají těm, z nichž byly hotoveny kroužkové košile jak ve východní, tak v západní a severní Evropě (Kirpičnikov 1973, 46—51).

I když se na Pohansku drobné železné kroužky ojediněle našly již dříve (Dostál 1975, 258), větší koncentrace jejich nálezů v objektech „lesní školky“ ukazuje na dosud neobvyklou nálezovou situaci. Již skutečnost, že převážnou většinou jde o jednotlivé kroužky (a to v sídlištních objektech) a nikoliv o útržky drátěných košil naznačuje, že se zde kroužky vyskytovaly jako polotovar, jehož se teprve mělo použít k výrobě drátěné košile — brnění. Soustředění těchto železných kroužků ve skupině objektů v sídlištním uskupení „lesní školky“, kde byla v předcházejících letech zjištěna nejméně dvě výrobní centra (železářská výrobní zařízení, dílna na zpracování a výrobu olověných předmětů) (Dostál 1978, 129—157) dovoluje uvažovat o možnosti, zda zde neexistovala specializovaná dílna na výrobu či opravu kroužkových brnění. Samotné objekty, z nichž nálezy kroužků pocházejí, jsou nepravidelné protáhlé výrazně zahloubené jámy (některé snad vzájemně propojené). Vnitřní úprava a vybavení některých těchto objektů — pozůstatky výhni, popelovité vrstvy, množství strusky i soubory řemeslnických nástrojů je dovoluje pokládat za vlastní dílenské objekty, zatímco další jámy v jejich bezprostřední blízkosti měly patrně hospodářský či skladovací charakter.

Ve světle toho, co jsme si výše řekli o vyzbrojování státní družiny Svatoplukovy právě kroužkovými brněními je tato souvislost sotva náhodná. Zdá se, že dílna pracovala buď zcela nebo zčásti pro bojovníky usazené na jižním předhradí. Z písemných pramenů víme, že brnění byla majetkem panovníka, který je pouze propůjčoval svým družiníkům. Zdá se pravděpodobné, že jako zprostředkující činitel tu vystupoval pán dvorce, který jednak dohlížel na práci dílny a jednak přiděloval její výrobky — to vše ovšem ve funkci panovníkova úředníka.

Všechny tyto zcela předběžné úvahy jsou ovšem za stávajícího stavu výzkumů a jeho zpracování pouze hypotézou vycházející z faktů, které máme prozatím k dispozici. A tomuto souboru faktů snad nejlépe odpovídá interpretace sídliště na jižním předhradí jako sídla oddílů či oddílů velké státní družiny velkomoravského panovníka.

LITERATURA

- DOSTÁL, B. 1975: Břeclav-Pohansko IV. Velkomoravský velmožský dvorec, Brno.
 DOSTÁL, B. 1980: Olověné hřivny z Pohanska, SPFFBÚ E 25, 143—159.
 ENGELS, B. 1950: Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu, Vybrané spisy II., Praha.
 GRATENAUER, B. 1952: Ustoličevanje korožkih vojvod in država karantanskich Slovencev, Ljubljana.

- GRAUS, F. 1965: Raně středověké družiny a jejich význam při vzniku států ve střední Evropě, ČsČH 13, Praha.
- HAVLÍK, L. 1978: Morava v 9. a 10. století, Praha.
- CHOC, P. 1967: S mečem a štítem, Praha.
- KIERSONOWSKI, R. 1960: Pienadz kruczwowy w Polsce wczesnosredniowiecznej, Warszawa.
- KIRPIČNIKOV, A. N. 1973: Snaržajenija vsadnika i verchovogo koňa na Rusi IX—XIII vv., Archeologija SSSR E—1—36 Leningrad.
- KUDRNÁČ, J. 1970: Klučov. Staroslovanské hradiště ve středních Čechách, Praha.
- LOWMIANSKI, H. 1953: Podstawy gospodarze formulowania sie panstw słowianskich, Warszawa.
- Poczatki Polski IV, 1970, Warszawa.
- MAGNAE MORAVIAE FONTES HISTORICI III, 1969, Brno.
- MAL, J. 1963: Ist das Edlingerproblem wirklich unlösbar, Südostforschungen 22, 1—14.
- POULÍK, J. 1975: Mikulčice. Sídlo a pevnost knížata velkomoravských, Praha.
- RUTTKAY, A. 1975, 1976: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte de 14. Jahrhunderts in der Slowakei, SIA XXIII-1, 119—216, SIA XXIV-2, 245—395.
- 1980: Vojenstvo Velkej Moravy, IV mezinárodní kongres slovanskej archeologie, Sofia 15.—22. septembra 1980, Zborník referátov ČSSR, Nitra.
- STRELČYK, J. 1977: Witeź, Słownik Starożytności Słowianskich, VI, 503—504, Warszawa.
- TŘEŠTÍK, D. 1971: K sociální struktuře přemyslovských Čech, ČsČH 19, 558.
- 1973: „Trh Moravanů“ — ústřední trh Staré Moravy, ČsČH 21, 876.
- URBANCZYK, S. 1977: Witeź, Słownik Starożytności Słowianskich VI, 502—503, Warszawa.
- VANĚČEK, V. 1949: Les „družiny“ (gardes princières) dans les debuts de l'Etat tchèque, Czasopismo prawno-historiczne 2, 427—447, Warszawa.
- 1949, Prvních tisíc let, Praha.
- VIGNATIOVÁ, J. 1980: Součásti jezdecké výstroje z nálezů na Pohansku u Břeclavě, SPFFBU E 25, 161—198, Brno.
- 1983: Specializovaná výroba na sídlištích na Pohansku, Sborník XIII. mikulovského sympozia, 10 str. strojopisu — v tisku.
- WASILEWSKI, T. 1958: Studia nad składem społecznym wczesnosredniowiecznych sił zbrojnych na Rusi, Studia Wczesnosredniowieczne IV, Warszawa.

ZUR CHARAKTERISTIK DER GESELLSCHAFTLICHEN VERHÄLTNISSE DER SÜDLICHEN VORBURG VON POHANSKO

Die Ausgrabungen der südlichen Siedlungsagglomeration, die in der unmittelbaren Nähe der Zentralburgstätte von Pohansko situiert ist, bot nicht nur einen reichen archäologischen Quellenmaterial (ungefähr 9 Hektar durchgeforschten, kontinuierlich besiedelten Fläche, 100 Wohn- und 334 weiterer Siedlungsobjekte, 201 Gräber und 38.000 Funde), sondern brachte auch gewisse Fragen, die zu lösen oder mindestens zu formulieren sind.

Der Charakter dieser aus drei Siedlungen zusammengesetzter Siedlungsagglomeration kann man nicht als ein landwirtschaftliches Hinterland der Burgstätte betrachten. Im Überschwemmungsgebiet des Thaya-Flusses kamen keine Bedingungen zu einer für die so zahlreiche Ortsbewohner ausreichende Agrarproduktion vor; außerdem die markanteste Komponente der hier entdeckten Fundkomplexe bildeten die Ausrüstungsteile und Reitzubehör der großmährischen Kämpfer. Im Rahmen unserer Arbeitshypothese kann man diese Siedlungsagglomeration für Siedlung eines Teiles der großen fürstlichen Kämpfergefolgschaft halten.

Eigene, wohl ziemlich kleinere Gefolgschaft des Hofherren siedelte direkt im Hof und wurde dem Herrn untergeordnet. Dagegen die Bewohner der südlichen Vorburg gehören nicht zu dieser Leibgefolgschaft des Adligen, sondern stellten höchstwahrscheinlich eine dislozierte Abteilung — ein Teil der großen Herrschersgefolgschaft vor; sie lebten hier mit ihren Familienangehörigen. Man kann nicht voraussetzen, daß sie die Funktion einer Militärbereitschaft erfüllten, d. h. daß sie Kämpfer des „zweiten Ranges“ waren, von denen wir wissen, daß sie zum gewissen Grad von einer hier nicht in Frage kommenden Selbstversorgungslebensweise abhängig waren. Die Versorgung der Angehörigen von dislozierter Abteilung in Pohansko wurde wohl auf einer von oben organisierten Weise — was der Ernährung sowie der Ausstattung mit Waffen und Ausrüstung anbelangt — sichergestellt. Von dieser Sicht aus hat eine große Bedeutung das Befund einer Werkstatt für die Anfertigung der Ringpanzer, mit denen der Ortsadelige (als „Beauftragter“ des Herrschers) die Mitglieder der Gefolgschaft versah.

Diese ganz vorläufige Betrachtung kann hinsichtlich der bestehenden Forschungsergebnisse und ihrer wissenschaftlicher Bearbeitung nur als eine Hypothese gelten. Die bisher zur Verfügung stehende Ergebnisse bieten jedoch viele Ansatzpunkte dafür, die Siedlung in der südlichen Vorburg von Pohansko für einen Sitz einer oder mehreren Truppen der großen Staatsgefolgschaft des Herrschers von Großmähren anzusehen.